

Je komparatistika mŕtva? (Nové postavenie prekladu v skúmaní literatúr a kultúr)

LIBUŠA VAJDOVÁ

Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava

ABSTRAKT

Príspevok mapuje situáciu v súčasnom výskume porovnávacej literatúry a prekladu vo svete, ako sa prejavila na XX. medzinárodnom kongrese ICLA/AILC v Paríži v máji 2013. Všíma si jeho všeobecné zameranie, ktoré poukazuje na kritické prehodnocovanie tradícií tzv. „starých“ teórií a bližší pohľad na „nové“ koncepcie s cieľom zhodnotiť ich možnosti a prínos. Ide o prístupy, ktoré posúvajú literárne bádanie do sféry tzv. tvrdých vied, no najmä vied s kognitívnym základom ako neurobiológia, medicína, psychológia a ďalšie. Ako významná zložka komparatistiky tu vystupuje preklad, ktorý je účinným nástrojom nielen porovnávania, ale celého literárnovedného výskumu. Štúdium prekladu ako súčasť kultúrnych procesov nahrádza mechanické porovnanie a zamedzuje binárnemu videniu javov. Kongres odhalil základné trendy vo výskume vo svete a upozornil na zvláštnu črtu – stále rastúcu prevahu negatívne formulovaných pojmov a označení.

„Literárna komparatistika je mŕtva,“ opakovalo sa ešte donedávna v duchu výroku, ktorý uverejnila Susan Bassnett v práci *Comparative literature. A critical Introduction* (Porovnávacia literatúra. Kritický úvod 1993: 47). Haun Saussy, známy komparatista z Univerzity v Chicagu, sa o tejto disciplíne tiež vyjadroval v negatívnom zmysle. V príspevku *By Land or Sea: Models of World Literature*,¹ prednesenom v rámci predsedníckeho panelu v prvý pracovný deň kongresu ICLA, však skonštatoval, že porovnávacia literatúra ožíva, potrebuje iba zmeny v orientácii a v témach. Hoci v jeho slovách určité pochybnosti (azda konštruktívne?) pretrvávajú, Saussy sa usiluje nájsť riešenie a definovať vyhovujúce modely a prístupy. Jedným z týchto prístupov je podľa neho štúdium prekladu a model svetovej literatúry, založený na migrácii prekladov i pôvodín, najmä starších, často v materiálnej podobe kníh a rukopisov a osobností. Preto sa aj translitológia začlenila medzi nosné témy XX. kongresu AILC v Paríži, ktorý prebehol v dňoch toho najhorúcejšieho leta, od 18. do 24. júla 2013, v priestoroch parížskej univerzity Sorbonne 3, pod názvom *Le comparatisme comme approche critique?/Comparative Literature as a Critical Approach?*²

XX. kongres AILC/ICLA v Paríži vzbudil mimoriadny záujem aj preto, že sa po viac ako pätnástich rokoch kongresových stretnutí Medzinárodnej asociácie porovnávacej literatúry po rôznych svetadieloch konečne uskutočnil v Európe. Naposledy sa komparatisti stretli v Európe v Leidene (1997) a potom už nasledovali kongresy na

univerzitách v Pretórii, Hong Kongu, Riu de Janeiro a Soule. Je zjavné, že AILC a obec komparatistov tým získali na popularite i na sile a účasť na kongrese v Paríži to ešte zvýšilo. Aj preto viacerí účastníci nezabudli pripomenúť, že domov a vlasť komparatistiky je v Európe. Sú to slová, ktoré vyslovila v úvode svojej hosťovskej prednášky na Sorbonne v univerzitnej Aula Magna Gayatri Chakravorty Spivak *La pratique de la liberté n'est pas contraire au sens pratique/The Practice of Freedom is Not Impractical* (20.7.2013).³

Vzhľadom na uvedené skutočnosti bolo len prirodzené, že plenárne prednášky pozvaných odborníkov, prednášky otvárajúce prácu sekcií a seminárov, príspevky a diskusie si vyžiadali viac ako päť dní pracovného času. Na záver sa ako obvykle uskutočnilo valné zhromaždenie členov, kde bolo predstavené miesto budúceho kongresu. Mala by to byť Viedeň.

Tieto zdanlivo vonkajšie okolnosti kongresu napokon určili jeho charakter. Tým, že sa na ňom zúčastnili komparatisti z celého sveta, nadobudol naozaj globálny charakter. Skutočnosť, že medzi nimi prevládali komparatisti z Indie, nikoho neprekvapila. Prevládali dokonca tak markantne, že veľká časť z nich sa združila do samostatnej skupiny a usporiadala vlastný seminár, rozložený počas celej konferencie, kde sa riešili najmä otázky indickej literatúry, presnejšie literatúr Indie (ak si uvedomíme ich množstvo). Spočiatku to pôsobilo ako akýsi kongres na kongrese, ale potom sa ukázalo, že podobne pracovali aj ďalšie zoskupenia, napríklad tímy z francúzskych univerzít, ale aj z USA, z Nemecka, Číny alebo Brazílie. Tieto skupiny a ich inštitúcie sa na kongrese zúčastnili ako spoluorganizátori a finančne ako sponzori. To znamenalo, že si mohli postaviť vlastné témy výskumu, otvorené aj záujemcom z iných krajín. Tento spôsob organizácie kongres mimoriadne obohatil, pretože sa pridružili najmä také témy, často špecializované, ktoré by inak nemali možnosť uplatniť sa a ktoré rozrôžňovali pohľad na porovnávanie literatúr. Ba čo viac, keďže kongres mal dva oficiálne jazyky, prekonal aj zavedený lingvistický úzus.

Ďalšou výraznou črtou kongresu, ktorou komparatistika ako disciplína prekročila svoje zaužívané hranice, bola výrazná prítomnosť problematiky prekladu, translológie, alebo ako to zaznelo vo francúzskom znení, traduktológie (traductologie). Preklad nechýbal na kongresoch AILC od čias Edmontonu (1993), kde ho presadzoval José Lambert. Lenže dôraz a diferencované videnie, akých sa mu dostalo v Paríži, signalizovali posun nielen v porovnávacom výskume literatúry, ale aj v chápaní prekladu ako univerzálneho nástroja výskumu kultúry.

PROGRAM XX. KONGRESU AILC

Zosúladiť odborné záujmy komparatistov z celého sveta nebolo ľahké. Kongres vychádzal z piatich problémových osí a všetky boli postavené nie ako konštatovania, ale ako otázky, takže viac či menej vyjadrovali pochybnosť. Už to hovorí samo za seba. Je porovnávací literatúra iba jednou z porovnávacích vied? Na čom spočíva, na odlišnostiach, alebo na podobnostiach, a kde sú jej hranice? V čom tkvejú príčiny názorovej a pojmovej nejednoznačnosti disciplíny? A čo ďalej, akým smerom sa vybrať? A napokon pokus o odpovede – v dvoch smeroch: v presahu do metodológií iných, aj exaktných vied, a v geografickom a geopolitickom či lingvistickom presahu

do iných (občas aj literárnych) svetadielov. Takto definovaný program sa realizoval dvoma spôsobmi, v dielňach alebo seminároch (ateliers – workshops) a v konferenčných sekciách. Už od prvých propozícií kongresu bolo jasné, že sa možno prihlásiť buď na špeciálnejšie semináre, alebo na kongresové sekcie, ktoré boli širšie a všeobecnejšie (niektorí sa zúčastnili oboch). Predbežné materiály k seminárom a k sekciám predstavovali akési miništúdie, takže sa dalo nimi inšpirovať. Mnohé z nich jasne dokumentovali súčasný stav výskumu na pracoviskách, ktoré ich iniciovali a zapojili do programu kongresu.⁴

SEMINÁRE

Idea pridružiť semináre ku klasickým konferenčným sekciám sa ukázala ako plodná, pretože rozšírila skúmanú problematiku o odlišné, niekedy vzdialenejšie, ale o to zaujímavejšie aspekty. V rámci každej z nich sa konali zasadnutia okolo čiastkových tém, ktoré pripravili buď hlavní riešitelia vybraných úloh z Francúzska a zo zahraničia, alebo vedúci výskumných skupín predsedníctva AILC. Hoci to viedlo k istej rozdrobenosti a strate koncentrácie, odborne to kongres obohatilo. Niektoré z nich však vniesli do prác prvok stability, keďže pokračovali cez celý priebeh kongresu. Tým definovali rôznorodosť a súčasne váhu, akú vybraným témam komparatisti prikladajú.

Komparatistika a veda

Práve tieto semináre priniesli podnety, ktoré ukázali, kam by mohla komparatistika smerovať. Medzi najinšpiratívnejšie patrila seminár *Littérature et sciences/Literature and science*,⁵ v ktorom sa skúmal vzťah literatúry a exaktných alebo prírodných vied ako medicína, neurológia, psychológia, biológia a pod. O dôraze, ktorú komparatisti najmä z USA (Illinois, Chicago, Long Island) a Francúzska (Arras, Poitiers, Franche Comté) prikladajú tejto téme, svedčila aj jedna z plenárnych prednášok kongresu, ktorú predniesol francúzsky neurobiológ Jean-Pierre Changeux pod názvom *Une théorie neurobiologique de l'expérience esthétique/A Neurobiological Theory as Aesthetic Experience*.⁶ Seminár združoval niekoľko problémových okruhov, napríklad otázky metodológie výskumu literatúr v porovnaní s exaktnými vedami alebo epistemologických transferov medzi vedami a výskumom literatúry, alebo aj vedeckými poznatkami v literatúre. Diskusiu okolo vzťahu literatúry a vied o prírode zorganizoval spomínaný komparatista z USA Haun Saussy, známy v slovenskom prostredí aj z ročenky americkej asociácie ACLA, ktorá bola recenzovaná v časopise Ústavu svetovej literatúry SAV *World Literature Studies* (1/2009).

Dejiny a spôsoby porovnávania literatúr

Práce kongresu však ukázali, že stále aktuálne sú aj problémy dejín, teórie a spôsobu porovnávania v rôznych oblastiach či kultúrach. Dejínám a súčasnému stavu komparatistiky sa venoval seminár *Théories et pratiques comparatistes/Theory and Practice in Comparative Literature*.⁷ Ten zohľadňoval nielen klasické smery bádania ako *The Colonial Invention of the Humanities: Genealogy and Critique*⁸ (City University New York, Lehman College), ale upozornil aj na odlišné postoje, ktoré reprezen-

tovala napríklad séria zasadnutí, zorganizovaných čínskymi komparatistami (univerzity Šanghai, Lingnan) pod veľavravným titulom: *The Ups and Downs that Western Literary Concepts have experienced on their Way to the East.*⁹

Vypočúť si také množstvo rôznych názorov vedľa seba bolo podnetné a tvorivé. Prečo porovnávacia literatúra stále pretrváva, keď je trvalo v kríze a keď jej metóda je taká všeobecná, že takmer nič neoznačuje, spytoval sa G. Cohen-Vrignaud z Univerzity v Tennessee. Je to pochopiteľné. Na jednej strane má porovnávacie štúdium literatúry v USA úplne odlišný charakter ako v Európe, pretože až donedávna vychádzalo prakticky iba z prekladov do angličtiny a spomínaný komparatista z Tennessee to jasne dokumentoval (do istej miery to obhajuje aj Saussy, keď tvrdí, že každé čítanie je aj tak preklad), na druhej strane sa otázka porovnávania opakovane vynára preto, lebo do nej vstupujú nové subjekty (Čína, India, Japonsko, Južná Amerika), ktoré upozorňujú na stále nové a nemiznúce odlišnosti tak v literatúrach, ako aj v teoretickom myslení.

Už z týchto diskusií vidieť, že status porovnávacieho výskumu je v rôznych častiach sveta rôzny, podobne ako jeho východiská, prípadne otázky, ktoré jednotlivé kultúry považujú za dôležité. To, čo sa môže zdať neaktuálne a prekonané v jednej časti kultúr, je v inej časti sveta nové, prínosné a často aj podstatné. Ako príklad by sa dal uviesť pojem svetovej literatúry, ktorý v čase, keď dominovalo rozdelenie na všeobecnú, univerzálnu a porovnávaciú literatúru (francúzsky model), ostával pre zvyšok sveta nič nehovoriacim výrazom. Bol rozšírený v strednej a východnej Európe a využívali ho v Indii, v Číne a v Japonsku, prípadne v Španielsku a čiastočne v Kanade, ale triumfálny návrat zažil až knihou Davida Damroscha *What is World Literature?* (Čo je svetová literatúra?), ktorá vyšla v roku 2003, čiže o jedenásť rokov neskôr ako Ďurišínova monografia s rovnakým názvom *Čo je svetová literatúra?* (1992). Podobne je to s termínmi ako medziliterárnosť (v tvare interliterary), spoločenstvá a najmä bi- a multilingvizmus ako trvalá koexistencia a prelínanie jazykov užívateľov, na ktoré sa upozorňovalo aj v Paríži v diskusiách o migrácii a kozmopolitizme ako na niečo, čomu treba venovať zvýšenú pozornosť, ďalej pojmy literárnosť, tvorba, umeleckosť, na ktoré sa v komparatistike i v translatológii takmer zabudlo, až ich pripomenul ako nezaslúžene obchádzané napríklad Haun Saussy (WLS 2009, 1: 74), ďalej pojmy historická poetika, cudzosť, zdomácnovanie, exotizácia, ktoré sú v Európe považované za staré a zažitú, ale inde sa buď využívajú priamo (napríklad v juhoamerických a indických komparatívnych štúdiách), alebo sa obnovujú a pretvárajú (ako v USA, napríklad zdomácnovanie – domestication a odcudzovanie sa – foreignization).¹⁰

Problémy vzťahov medzi Východom a Západom si množstvo kultúr stále rieši v akútnej podobe, takže sa im venovala pozornosť aj na kongrese. Ako reakcia na úvahy o národných literatúrach a kultúrach sa objavili pojmy transnacionalizmu a transkultúry. Veľmi zaujato sa diskutovalo o pojmoch ako migrácia, mesticita, deterritorializácia, multikulturalizmus, planetarizmus a pod. K tomu sa pridávali analýzy prejavov kozmopolitizmu, ktorý sa chápe ako súčasť kultúrnych predstáv 18. a 19. storočia, ale ožíva aj v súčasnosti – svetovosť, svetobežníci. Odtiaľ už nebolo ďaleko k svetovej, globálnej alebo planetárnej literatúre, o ktorých sa hovorilo ako možných synonymách. Bolo však nemálo tých, ktorí ich odmietali stotožňovať.

Pri kontinuálnom sledovaní jednotlivých zasadnutí tohto seminára sa ukázalo, že problematika, ktorú riešil, bola skutočne široká. Išlo napríklad o cyklus, nazvaný *Migration and Literature in Contemporary Europe*,¹¹ ktorý organizovala Univerzita v Aix-Marseille (Fridrun Rinner) ako partner kongresu. Bolo vidieť, že otázky emigrácie, exilu a migrácie a pod. stoja naďalej v centre záujmu výskumu, ako o tom svedčilo päť zasadnutí vždy po troch-štyroch príspevkoch s pomerne stabilnou účasťou diskutérov. Na stretnutiach sa opakovane schádzali literárni historici a translatológovia z európskych krajín (Franca Sinopoli – Rím, Marco Juvan – Lubľana, Jola Škulj – Lubľana, Rumiana Stančeva – Sofia, César Domínguez – Santiago di Compostela a ďalší), ktorí sa otázkou dvojdomovosti, bi- a polylingvizmu spisovateľov a autoprekladu či bilingvnej tvorby priamo zaoberajú. Objavil sa aj pojem tretí priestor, ktorý analyzovala vo svojom príspevku Myriam Geisera z Aix-Marseille. Podľa nej tretí priestor nestojí niekde medzi dvoma priestormi alebo medzi javmi, ale priamo v ich vnútri, pretože je inherentný každej transkultúrnej predstave alebo aktivite v literatúre, v ktorých nadobúda hybridné, krížené formy (métissage). Do diskusií vstupoval najmä Marcel Cornis-Pope (Richmond), zostavovateľ a spoluautor (spolu s J. Neubauerom, tiež prítomným na kongrese) práve migračne orientovanej kolektívnej práce *History of the Literary Cultures of East Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Century* (Dejiny literárnych kultúr v stredo-východnej Európe: Spojenia a roztržky v 19. a 20. storočí, John Benjamins Publishing Company, 2004–2010). Cornis-Pope predstavil v Paríži novú tému porovnávacieho výskumu literatúr príspevkom *From Experimental Realism to Post-Realism. Transitional Literature in the ECE Region*,¹² ktorý zaujal z dvoch hľadísk: jednak ako východisko ďalšieho zväzku kolektívnych prác AILC, tentoraz na tému realizmu ako literárneho smeru, jednak ako príkladne porovnávacia analýza (akých nebolo veľa) dvoch literárnohistorických celkov. Upozornil v ňom na nekompatibilitu modelu realizmu v západnej Európe 19. storočia a toho, čo sa nazývalo realizmom v strednej a juhovýchodnej Európe, kde sa tento smer prejavoval v zmiešaných a hybridizovaných formách.

Narativita, fikcia

Spektrum možných východísk porovnávacieho štúdia literatúry sa však rozširovalo aj ďalšími, nielen literárnohistorickými smermi. Okrem iného sa otázka možného výskumu komparatistiky vynorila aj v podobe otázky-odpovede, upozorňujúcej na naratívny charakter tejto teórie *Raconter la théorie*.¹³ Ak pripustíme, že teória literatúry má naratívny charakter ako každý slovný diskurz (či teoretický alebo umelecký), potom by to pred komparatistiku mohlo položiť ďalšie otázky a problémy. Naratívny charakter jej teoretického výkladu by totiž mohol súvisieť väčšmi s predmetom jej výskumu, čiže s cudzou literatúrou (a jej kultúrou) ako s východiskovou, takže by sa podľa typu predmetu (tej či onej literatúry) sama menila. Neexistoval by ideálny typ komparatistiky, ani by sa nemuseli viesť diskusie o tom, či ju treba ako disciplínu znovu definovať, či je porovnanie jej vlastnou metódou, alebo kde sú jej hranice, ale podobne ako literatúry by sa akceptovalo množstvo jej podôb. Ako ilustrácia by poslúžila otázka: Využíva porovnávací výskum európskych literatúr iný model narativity ako porovnávací výskum juhoamerických literatúr? Na prvý pohľad sa zdá, že

áno, ale skutočne to znamená, že je iná? Nekonštruuje si aj komparatistika fikčné svety cudzích literatúr a ich literárnych alebo aj teoretických meta-metatextov? Historiografia a iné disciplíny si problém už premysleli, ale ani ich odpovede nie sú jednoznačné.

Výskum fikcie posunul teóriu komparatistiky do iných pozícií. Dokázali to najmä seminárne stretnutia, ktoré prebehli v rámci témy *The Art of Not-Thinking*.¹⁴ Túto časť sekcie *Théories et pratiques comparatistes/Theory and Practice in Comparative Literature* zorganizoval a sponzoroval Výskumný výbor ICLA pre teóriu literatúry pod vedením J. Zilkoskeho (Toronto). Na jednom zo sedení vystúpil aj Marko Juvan (Lublana) s problematikou obrazných figúr vyjadrujúcich nemyslenie (tvorivosť v romanizme ako figurácia nemyslenia). Jeho príspevok bol zaujímavý a literárnohistoricky podnetný, ale akoby trochu zanikol, pretože sa vzdialil impulzom, ktoré idea nemyslenia v literárnej fikcii, a tým aj v komparatistike prináša. V rámci seminára však pozornosť upútal príspevok *La fiction comme art de la non-pensée?*,¹⁵ ktorý predniesla Françoise Lavocat (Sorbonne 3), a sústredila sa v ňom na problematiku z dvoch hľadísk – teórie možných svetov a kognitívnej teórie literatúry. Vychádzala pritom z prác, ktoré napísali dvaja stredoeurópski teoretici – Lubomír Doležel pôvodom z Československa a Toma Pavel pôvodom z Rumunska. Podľa nej v ľudskej myšli vedľa seba koexistujú protirečenia, kontradikcie a paradoxy, vyvolané metalogickými či antilogickými operáciami, ktoré prebiehajú súbežne vo všetkých vrstvách ľudského myslenia – vedomie, podvedomie, nevedomie. Tvorba síce závisí aj od intencionálnych stratégií uplatňujúcich napríklad umelecké konvencie, ale prevažujú v nej paralogické procesy. Podobným spôsobom možno uvažovať aj o fikcii vo vede, čiže aj v literárnej komparatistike. Fikcia je v európskom myslení modernou kategóriou, ale v pôvodnom chápaní má v mimoeurópskom myslení kľúčový význam. Ak však uvažujeme o teórii literatúry a komparatistike ako o logickom myslení, ostávame v zajatí binarizmu a vžitej racionality. „Nebolo by treba pristúpiť ku kognitívnemu obratu?“ skončila Françoise Lavocat svoj príspevok otázkou. Jej tím (Sorbonne 3) spolu s ňou pripravili aj sekciu *La LCPA (Littérature comparée des périodes anciennes): enjeux, bilans, méthodes*.¹⁶ S podobnou myšlienkou prišiel aj americký komparatista Boris Maslov z Chicaga, ktorý zorganizoval niekoľko zasadnutí na tému *Old Theories, How and Why?*¹⁷ Je to len kuriózna zhoda okolností? Akoby úsilie prehodnocovať súčasnosť pohľadom do iných čias alebo do iných sfér poznávania ako do neznámych kontinentov sprevádzalo všetky témy konferencie ako spodný prúd.

KONGRESOVÉ SEKcie

Ako sme skonštatovali, sekcie kongresu boli zamerané širšie a všeobecnejšie a bolo ich len päť. Týkali sa základných otázok porovnávacej literárnej vedy v zmysle metód, praktík a spôsobov porovnávania, ktoré vystávali opakovane v seminároch i sekciách. Už to svedčí o jej aktuálnosti. Východiskovým problémom však ostávalo, či porovnávať, alebo nie.

Porovnávať či nie?

Široký diapazón otázok ako dialóg s umeniami, medzi kultúrami a náboženstvom

mi, so spoločenskými či politologickými vedami a pod. otvorila hneď prvá sekcia *La littérature comparée: une science comparative parmi d'autres?/Comparative Literature: Just Another Comparative Science Among Others?*¹⁸ Táto sekcia, ktorá usporiadala na každú tému len jediné zasadnutie, sformulovala základné problémy komparatistiky z hľadiska možných smerov výskumu. Medzi ne patrili: miesto exaktných vied a metód vo výskume literatúry (kognitívny výskum poézie, teória hier a algoritmy v dráme a pod.), ďalej miesto porovnávacej literárnej vedy vo všeobecnej vedeckej epistemológii, v rámci ktorej sa vynorili otázky kreativity alebo vzťahu mysle a mozgu v literárnej tvorivosti (writerly invention), alebo v úvahách, či možno považovať komparáciu za jeden z prameňov poznania. Tak napríklad sekcia nazvaná vo francúzštine *La comparaison aux sources du savoir*, znela v angličtine *Comparative method as a source of knowledge*, čo obsahovalo drobný posun. Záverečná diskusia sekcie si položila otázku, či a ako treba redefinovať vedy a hranice medzi nimi (K. L. Komar, Los Angeles). Hoci sa, prirodzene, nedopracovala ku konečnému riešeniu, ukázalo sa, že problematika redefinovania disciplinárnych hraníc sa bude opakovať.

Ako ozvena sa ozvala diskusia sekcie *Comparables et incomparables?/Comparable and Incomparable Literary Objects?*¹⁹ Bol to jeden z kľúčových momentov kongresu, pretože signalizoval, podobne ako viaceré iné, nárast negativizujúceho videnia. Negatívne sa vymedzujúce pojmy sa objavovali takmer v každej oblasti. Napríklad Emily Apter (New York) použila v titule svojho príspevku dva veľmi módné pojmy, ktorými stotožnila zápor s globálnosťou – *Planetary Dysphoria*,²⁰ aby tak znázornila negatívny pocit zo súčasnosti s celoplanetárnym dosahom.

Nové a staré

Nie je príliš obvyklé, aby si podobné oficiálne svetové stretnutia kládli otázku, či disciplína potrebuje nové teórie (sekcia *De nouvelles théories, pourquoi et comment?/New Theories. How and Why?*).²¹ V Paríži táto otázka zaznela viackrát a vyskytovala sa v podhubí aj ďalších tém. Ako sa výstižne vyjadrila Sonja Stojmenska-Elzeser, aj vedecké disciplíny a humanitné vedy podliehajú móde. Dôraz sa tentoraz nekládol tradične len na inakosť alebo aktuálnosť prístupov ako postkoloniálne štúdiá alebo štúdium politických súvislostí, identít či rodových štúdií, ale porovnávali sa konkrétne teórie literatúry (komparatívna poetika, výskum mýtov, román, hermeneutika, kognitívne vedy, historiografia, genológia, postmodernizmus, počítačová technika a literárna tvorba, alebo kultúra a estetika). V rámci tejto sekcie vystúpil aj Róbert Gáfrik, ktorý sa sústredil na možnosti komparatívnej poetiky, ktoré poskytuje sanskritská teória literatúry a jej dôraz na emócie. Tento okruh otázok patril k veľmi aktuálnym a jeho prednáška *Comparative Literature and Sanskrit Literary Theory. From Comparative Poetics to Emotion Research*²² vzbudila živý záujem. Výskum emócií a kognície patril medzi veľmi vyťažené témy kongresu. Jednou z možností boli indické koncepcie, ale ďalšie sa zaoberali napríklad mentálnymi predstavami priestoru a ich emocionálnym dosahom v súvislosti s obrazovými schémami a psychologickými procesmi. Analýzy neobišli ani konkrétne podoby emócií v literárnych dielach, tvorivú imagináciu a pod., ani reakcie na prírodu v literatúre ako na rétorický priestor emocionálna.

Široké chápanie literatúry nielen vo vzťahu k iným disciplinám, ale aj priamo k odlišným kultúrnym priestorom, sa prejavilo aj vo frekvencii priestorovej optiky, a to nielen priamo, ale aj obrazne a disciplinárne. Priamo sa chápaniu kultúrnych priestorov venovala sekcia *Au-delà les nations: aires linguistiques, continents littéraires, mondialisation?/Nations and Beyond: Literary Continents, Linguistic Areas, Globalisation?*²³ Všimnime si, že vo francúzštine bol príznačne použitý termín *mondialisation*, a nie *globalisation*. Tu sa postavila aj otázka svetovej literatúry, ktorá figurovala napríklad v názvoch stretnutí na tému *Le concept de „Littérature mondiale“/The Concept of „World Literature“*²⁴ a opakovane sa ozývala v najrôznejších príspevkoch. Pojem sa používal prakticky bezpríznačovo a diskutovalo sa len o rozdieloch medzi jej synonymami ako globálna či planetárna. Svetová literatúra sa potom chápala jednoducho ako jav aditívneho charakteru, bez špecifikácie, bez analýzy kvalít a funkcií. Žiaľ, ani Marko Juvan, ani César Domínguez, ktorí sa termínom explicitne zaoberali, sa k tejto otázke nevyjadrili.

Celostne sa však pojmu svetovej literatúry venovala veľká pozornosť. Predsednícky panel, ktorý zorganizovali Jean Bessière (Sorbonne 3) a Gerald Gillespie (Stanford University), niesol príznačný názov *Littérature comparée/Littérature mondiale: nouveaux examens/Comparative Literature/World Literature: reconsidered*.²⁵ Okrem A. Chandy, ktorá vychádzala z Thákurovho poňatia svetovej literatúry, a Monicy Spiridon, ktorá vyzývala k umiernenému relativizmu *Le relativisme bien tempéré ou comment comparer l'incomparable*,²⁶ sa ostatné príspevky nelíšili od zaužívaných formuliek typu veľké a malé literatúry, ekonomické faktory globálneho trhu, centrum a periféria a pod., ktoré použil napríklad G. E. P. Gillespie (Stanford University). Preto sa mohlo stať, že známy flámsky komparatista z Katolíckej univerzity v Leuvene Theo van D'haen (organizátor XV. ICLA Kongresu v Leidene z roku 1997), ktorý v rámci panelu hovoril na tému „otcovia pojmu svetová literatúra“, Ďurišina nespomenul. Na otázku vysvetlil, že síce pozná jeho meno, ale okrem titulu *Il Mediterraneo. Una rete interletteraria. La Méditerranée* (Stredomorie. Medziliterárna sieť, Roma, 2000) jeho práce nečítal, pretože neboli preložené. Diskusiu uzavrel tým, že hovoril iba o „otcoch z nového tisícročia“. Pojem svetovej literatúry sa však v širších súvislostiach objavil inde, napríklad v príspevku Galina Tihanova (Londýn), v rámci pokusu o znovuobjavenie historickej poetiky. Tihanov využil túto tému na analýzu koncepcie času a priestoru, ktorá je istej historickej dobe vlastná, a pritom objasnil korene historickej poetiky u Veselovského. Bolo to na zasadnutí na tému Veselovského myslenia, na ktorom vystúpil aj spomínaný literárny vedec z Chicaga, B. Maslov, s príspevkom na tému Veselovského polemiky s Brunetièrom. Zdá sa, že nie náhodou bol práve Maslov iniciátorom spomínaného a v tomto zmysle tiež príznačného seminára, ktorý sa zamýšľal nad tradíciami.

Literatúra, preklad, komparatistika

Jedna z najširších sekcií (účasťou) bola venovaná porovnávacej literatúre a teórii prekladu (*Littérature comparée et traductologie/Comparative Literature and Translation Studies*).²⁷ Zmienky o prekladoch boli všadeprítomné už tým, že účastníci sa permanentne vyjadrovali o inojazyčných a inokultúrnych realitách, takže pojmy prekla-

dovosť či recepcia vstupovali do prejavov automaticky. Aj tu sa vynorila otázka vzťahu Východu a Západu, tentoraz v súvislosti s prekladom. Niektoré oblasti sa vo výskume tohto fenoménu presadili veľmi výrazne, napríklad Latinská Amerika, ktorú reprezentovala najmä Brazília. Univerzity zo Sao Paulo a Estadual de Londrina zorganizovali spolu s francúzskymi centrami rozsiahly seminár na tému transkontinentálnych štúdií alebo francúzsko-brazílskych vzťahov a prekladov (recepcia francúzskej a európskej klasiky v Brazílii. Objavila sa aj téma prekladu podľa európskeho, t. j. španielskeho kánonu v Latinskej Amerike a pod.), ktorá otvára nepreskúmané oblasti ako v oblasti prekladového procesu, tak aj v oblasti ekonomických súvislostí v komunikácii jazykovo blízkyh a súčasne tradíciou vzdialených kultúr. Podobne sa k problému kultúrnych vzdialeností diverzity postavili univerzity z Číny (Šanghai, Lingnan), ktoré zaujímalo to, ako bola prijímaná v čínskom prostredí anglofónna literatúra a čínska klasická literatúra v anglofónnom kontexte.

Dejiny prekladu, recepcie cudzích literatúr, posun prekladových noriem a úzov a z toho vyplývajúci posun hraníc prekladu, to všetko sú témy, spoločné mnohým univerzitným a výskumným pracoviskám. V tejto oblasti je možné dorozumenie a kolektívny výskum. Práve s tým cieľom pripravili zmiešané tímy komparatistov a translatológov z univerzít v Nemecku, vo Francúzsku a vo Švajčiarsku spoločné semináre, na ktorých predstavili vlastné výsledky výskumu paralelne. V rámci nich odznela séria príspevkov, za ktorými stáli výskumné kolektívy z Nemecka (H. J. Lüsebrink, Universität des Saarlandes; C. Fischer, Pau), Francúzska (J. Y. Masson, Sorbonne; J. R. Admiral, Nanterre-La Défense) či Švajčiarska (Ute Heidmann, LCE Lausanne). Tu sa ukázalo, že slovenská škola prekladu časovo a výsledkami prekoná mnohé medzinárodné centrá. Nie vďaka dávnyh tradíciám (hoci, ako sme videli, kongres sa nehanbil oživovať ani tie, naopak, považoval ich za konštruktívne), ale vďaka súčasnému výskumu. Bolo to vidieť napríklad pri diskusií o prácach z dejín prekladu v Nemecku a vo Francúzsku, kde vznikajú podobné výstupy ako dejiny recepcie cudzích literatúr na Slovensku alebo slovník slovenských prekladateľov (napríklad kolektívne dielo *Histoire des traductions en langue française. XXIXe siècle* (Dejiny prekladov vo francúzskom jazyku, 19. storočie, 2012).

Pozoruhodné boli aj ďalšie zhody medzi translatologickými školami, ktoré dokumentoval napríklad príspevok Beatrice Nickel (Stuttgart) na tému recepcie francúzskej poézie v Nemecku. Autorka analyzovala preklady jedného zo sonetov francúzskej poetky Louise Labé (1555) do nemčiny, ktoré vytvorili sériu v čase – prvý preklad od Rilkeho, nedatovaný, a ďalšie tri priebežne do roku 2012. Vo všetkyh štyroch prekladoch bol sonet preložený viazanou formou, ktorá podľa vyjadrenia autorky rešpektovala metrum a rytmus, ale preklady sa odlišovali interpretáciou. Napriek tomu, že i pre amatéra sa originál a preklady v mnohom zhodovali, autorka príspevku ich označila za adaptácie kvôli polysémii pojmov. Tento príklad bol dôkazom, ako možno zmeniť chápanie prekladu od samého základu a za adaptáciu vyhlásiť aj pomerne jednoznačný preklad len v závislosti od meniacej sa konvencie prekladovosti.

Východiskom pre viaceré úvahy o preklade sa stala známa Benjaminova esej *Prekladateľova úloha*, ktorá vyšla v slovenskom preklade A. Bžocha v knihe esejí *Iluminácie* (1999). Prejavilo sa to aj v prácach francúzskej prekladateľskej školy, ktorá si pre

svoj prekladový výskum zvolila neobvyklé východisko – chápať preklad ako esej. Skupina TELEM z Bordeaux pripravila na kongres vlastný okrúhly stôl, ktorý charakterizovala ako „seminár na tému samotného pohybu eseje, ktorým Montaigne prešiel od prekladu iných k prekladu seba“ (z anotácie seminára). Jej štúdium vychádza z Montaignových esejí, ale nie je vylúčené, že toto zameranie môže súvisieť aj s koncepciou A. Bermána, ktorý v práci *L'Âge de la traduction* (Vek prekladu, 2008) uvažuje o Benjaminovom texte formou komentára, pričom komentár považuje takmer za preklad. „Každý komentár *cudzieho* (zdôr. A. B.) textu obsahuje aj prekladovú činnosť. V krajnom prípade je prekladom. Naopak, každý preklad obsahuje prvok komentára, ako to možno vidieť na stredovekých ‚transláciách‘“ (2008: 18). Odtiaľ už nie je ďaleko k eseji.

Výskum prekladu rozhodne nebol na kongrese ani zanedbávanou, ani podceňovanou disciplínou. Už dávno prekonal pozíciu, ktorú mal na XIII. ICLA kongrese v Edmontone (1993), kde ho José Lambert iba s námahou vtisnával do komparatistických škatuliek. Dokonca aj príspevok, s ktorým vystúpil v rámci predsedníckej sekcie spomínaný americký komparatista Haun Saussy, sa zamerával na preklad. Spôčiatku sa zdalo, že ide o náhodu, ale bolo to naopak; Saussy formuloval svoje myšlienky jasne a dôrazne. Preklad definoval ako jeden z pilierov komparatistiky. Porovnávacie výskum smeruje podľa neho k znovuoživeniu a cestu možno nájsť iba udržiavaním medzikultúrnych a medzilingvistických kontaktov a súčasne ich štúdiom v dokumentoch a v spoločnosti. Na záver konferencie vystúpila ďalšia osobnosť americkej komparatistiky, Sandra L. Bermann, ktorá oznámila, že vznikol nový Výskumný výbor AILC, ktorý sa bude venovať výskumu prekladu (ICLA Research Committee for Translation Studies), a požiadala plénum o spoluprácu. Samozrejme, táto výzva nemohla vyznieť hlucho ani pre slovenskú translatológiu, ktorú som na kongrese dokumentovala publikáciou *Present State of Translation Studies in Slovakia* (2013).

Priestory literatúry

Je zrejmé, že kongres priniesol viaceré prekvapujúce momenty, z ktorých jeden prišiel celkom na záver. Spomínali sme, že geografické, geokultúrne aspekty výskumu literatúry sa prejavovali dosť často a prinášali podnetné poznatky. Univerzita v Limoges zorganizovala seminár nazvaný *Géocritique, littérature comparée et au-delà*,²⁸ ktorý trval po celý čas kongresu. Nebolo veľa času sledovať jeho práce, ale v posledný deň v jeho rámci na ňom odznelo niekoľko mimoriadne podnetných príspevkov. Bola to v prvom rade historická mapa mesta Vilnius, ktorá v kópiách v počítačovom spracovaní na sebe navrhovaných predostrela dramatické kultúrne dejiny a politické zvraty mesta, podobné osudom vlastne všetkých miest regiónu (I. Vidugyrite-Pakeriene). Ešte inšpiratívnejšie boli obrazy kultúrnych a literárnych premien, ktoré vytvára kolektív tvorcov (výtvarníci, literáti, historici, technici, počítačoví grafici a ďalší) z Univerzity Sapienza v Ríme na mapách-schémach životných a tvorivých osudov spisovateľov ako napríklad Paul Celan alebo Herta Müller. V príspevku *Imagined Cartographies: The Mapping of Poetic Imagery*²⁹ z revue *Limes* (C. Miglio, L. Canali) sa na plátne pred poslucháčmi rozvinul napínavý príbeh autora, syntetizujúci tragické obraty jeho života a tvorby vo fascinujúcom zobrazení mapy Európy.

Slovenská komparatistika

Predstavili ju príspevky dvoch účastníkov (R. Gáfrik, L. Vajdová), z Čiech bol prítomný iba Miloš Zelenka. Okrem publikácie *Present State of Translation Studies in Slovakia* sa Ústav svetovej literatúry SAV prezentoval aj osobitne pripraveným číslom *World Literature Studies* (2/2013) na tému komparatistického výskumu v Európe. Číslo v angličtine zostavili Róbert Gáfrik a Miloš Zelenka, pričom M. Zelenka ho predstavil v rámci vlastného vystúpenia. Gáfrikov príspevok vyjadril čoraz väčšmi vystupujúcu potrebu zmeniť pohľad na štúdium literatúry, ako aj opakovane proklamovaný záujem o štúdium emócií v literatúre, a prítomní vedci ho z tohto hľadiska aj ocenili. L. Vajdová vystúpila v rámci prekladových prác, kde hovorila o meniacich sa hraniciach medzi adaptáciou, prekladom, originálom a umením. V príspevku *La traduction entre la création et l'imitation/Translation Between Creation and Imitation*³⁰ v krátkosti predstavila aj myslenie o preklade v slovenskej literárnej vede, čo vzbudilo nečakaný záujem.

RÔZNORODOSŤ A PREHODNOCOVANIE

Celkový dojem z kongresu by sa dal vyjadriť výrazmi rôznorodosť a prehodnocovanie. Ak si bližšie všimneme spôsob konštrukcie tém seminárov, sekcií a zasadnutí, vidíme, že sa v nich prejavila silná potreba dozvedieť sa, v akom stave sa disciplína nachádza, a vyjasniť si jej korene a východiská. Mnohé z nich boli sformulované vo forme otázok, nie konštatovaní. Donedávna sa komparatistika obohacovala prevažne kvantitatívne, rozširovaním záberu. Dnes sa akútne pociťuje nutnosť novej paradigmy, ak to možno takto vyjadriť. Preto sú otázky, ktoré si disciplína kladie, pomerne vzdialené od noriem zaužívaných v súčasnosti. Vidíme v nich odvahu začívať hlbšie do minulosti a súčasne hľadať netradičné, niekedy priam opozičné riešenia. Tým sa dá vysvetliť aj široký záber kongresu akoby neusporiadane všetkými smermi a mimo zavedených noriem. Vo väčšine prípadov sa komparatistické diskusie sústreďovali okolo aktuálnych, relatívne presne definovaných problémov ako identity, naratológia, kultúrne štúdie a pod. Znamená to, že je nutné znovu definovať hranice medzi vedami, ako sa jedna zo sekcií pýta? Možno práve naopak. Parížsky kongres totiž podnecuje skôr k úvahám, premýšľaniu, a nie k rýchlym záverom alebo prelomom. Nábada k pohľadu do minulosti, otvára nmoderné a neaktuálne, a súčasne ho spája s oblasťami, považovanými donedávna za neprístupné, pričom vedie ku kritike čohokoľvek. To znamená, že hranice skôr prekračuje a znejasňuje, ako nanovo definuje. ICLA kongres v Paríži svojou mnohovrstevnatosťou poskytol nové možnosti kreativity a upozornil na zmeny vo svojom rámci. Už hoci len masový návrat pojmu kreácia, kreovať do textov v situácii, keď ešte donedávna bol tento pojem takmer vylúčený z literárnovedného diskurzu, nie je neutrálne.

Možno si povedať, že toto všetko je typické pre humanitné disciplíny všeobecne. Platí to napríklad aj pre disciplínu, ktorá je najväčšmi spútaná s komparatizmom, pre translatológiu. Tá už dávnejšie pristúpila k prehľadu svojich výsledkov, metód a prístupov čiže k celkovej bilancii takmer v účtovnej forme (Target, 2007/2, 2012/1). To, že v komparatistike sa prehodnocovací proces prejavil zreteľne práve na parížskom kongrese, dokazujú pohľady z odlišných perspektív, menej známych a neznámych

kultúr alebo netradičných oblastí, ktoré upozorňujú na nevyčerpanosť impulzov z iných vied alebo na poznávací prínos starších, odsunutých či nezvyčajných teórií literatúry. Vo všetkých prípadoch, aj pri exaktných vedách, ide teda o literatúru, z ktorej komparatistika vychádza. Ako sa ukazuje, komparatistika je tak úzko prepojená s tzv. všeobecnou literárnou vedou, že prakticky nijaké literárnovedné zistenie nemôže byť z komparatistiky vyňaté. Porovnávanie literatúr nebolo súčasťou všeobecného štúdia literatúry (*littérature générale*), ale stalo sa ním, pretože svet sa otvoril a globalizácia zasiahla aj tie najužšie a najzavretejšie disciplíny literárnovedného výskumu napríklad už len tým, že jej reprezentanti poznajú viac jazykov. Znalosť jazykov neostáva bez následkov. Dosvedčil to aj Haun Saussy, ktorý delí komparatistické modely podľa územnej a kultúrnej príslušnosti. Vo svojej prezentácii použil príklady z ruskej literatúry 19. storočia, pričom nedávno vydal monografiu o čínskej literatúre a kultúre.

Je zrejmé, že porovnávací výskum má chuť a odvahu pozrieť sa do seba. Je tu však ešte niečo, z čoho sa dá usudzovať, že sa možno formuluje zmena (epistémy, obrat?). Je to čoraz vyššia frekvencia výrazov na hranici dvojpólovosti, konkrétne veľká prevaha negatívnych vyjadrení. Na parížskej konferencii tento jav udieral do očí už z názvov sekcií a príspevkov. Spomínala ho okrem iného Margaret R. Higonnet (Connecticut, členka predsedníctva ICLA) na jednom zo zasadnutí venovanom migrácii, ale všimli si ho aj iní účastníci. Čo to znamená? V prvom rade to, že dnešné myslenie stále ostáva v zajatí binarizmu, kontradikcií. Napriek tomu, že sa už toľké roky vyhlasuje smrť štrukturalizmu, formalizmu, modernizmu a podobne, ich podstata v súčasnom myslení, zdá sa, pretrváva. V druhom rade to znamená úsilie vystúpiť z obmedzení binárnej schémy. Prečo by sa taká veľká pozornosť venovala pojmu hybridity, nelogickosti, paralogike, mesticizmu, prelínaniu, heteronómii, palimpsestu, tretiemu priestoru a pod., keby stále nestúpala pocit nefunkčnosti binarizmu? Preto sa aj vo východiskách kongresu podobné myslenie spochybňuje. Cesta z binarizmu však nevedie cez negatívne termíny, ale spojením pólů. Každé použitie termínu s prefixom *ne-*, *no-*, *non-*, *i-*, *a-*, *un-*, ale aj *de-*, *dis-* a *mis-*, či s časticou *not*, predstavu kontradiktórnej dvojpólovej schémy iba utvrdzuje. Ba čo viac, už výrok o neporovnateľnosti a nepreložiteľnosti je výsledkom porovnania a prekladania.

Žeby literárnej vede, komparatistike či translatológii skutočne pomohol nejaký nový obrat, po akom pri výskume fikcie volala Françoise Lavocat? To, čo vo svojom výskume naznačila, že ide o koexistenciu, spájanie, prelínanie, splyvanie a tvorbu hybridných celkov, skutočne mení smer myslenia, zneškodňuje dvojpólovosť, originalitu i závislosť, interpretuje tvorbu, preklad, recepciu ako intertextualitu. Je to nový obrat? Ani veľmi nie, pretože už XVIII. AILC kongres v Riu de Janeiro roku 2007 svojou témou *Beyond binarism*³¹ predznačoval parížsku diskusiu. Podobné procesy existovali vždy, iba sa v záujme ideálu čiže čistoty disciplín prehliadali. Zatiaľ je zrejmé, že komparatistika ostáva v kríze, a to jediné je zárukou jej životaschopnosti.

ZÁVEROM

XX. kongres AILC bol rôznorodý účasťou, tematicky i jazykovo. Nebolo jednoduché vypočuť si ani vytvoriť si užší výber z tém, otázok a prednášateľov, ktoré na kongrese vzbudzovali pozornosť. Jedným zo smerov, ktoré sa vyznačovali pohľadom poza hranice komparatistiky, bolo štúdium prekladu.

Spomínali sme možnosť nového obratu, o ktorom sa na kongrese diskutovalo tiež. V priebehu prác sa však postupne istý obrat začínal črtať – a to široké a univerzálne chápanie prekladu ako nástroja výskumu. V myslení slovenských a českých, ale aj iných európskych autorov predstavuje preklad nedeliteľnú súčasť porovnávacieho výskumu literatúr. Chápanie prekladu, ako sa to ukázalo aj na stretnutí komparatistov v Paríži, sa však medzitým do takej miery rozšírilo, že sa posunul ako nástroj výskumu od literatúry k literárnej intertextualite všeobecne a potom aj k medzikultúrnej až transkultúrnej komunikácii v globalizovanom svete, čiže k modernej vízii komparatistiky. Je to pochopiteľné, pretože v translatológii je komparatívny pohľad inherentne prítomný. Každý, kto sa zaoberá prekladom, je spontánnym komparatistom, ak by sme to formulovali zjednodušene. Je ním celkom prirodzene, pretože má na zreteli niekoľko kontextov – cudziu literatúru a kultúru, domácu literatúru a kultúru a celý kontext (ktorý pozná) všetkých ostatných literárnych a kultúrnych diskurzov. Ba čo viac, porovnávanie je súčasťou základnej epistemologickej stratégie poznávania človeka, čiže je súčasťou aj translatologického výskumu. Tento prístup rozširuje aj predstavu prekladu, pretože ho situuje ako objekt štúdia a ako jeho nástroj do mnohovrstevnatých súvislostí svetového diania, nevynímajúc zemepisné trajektórie kníh, ekonomické determinanty kultúrnych výmen alebo možností transpozície, translácie v nových médiách. Je to trochu prekvapujúci, ale prirodzený postup, ktorý môže priniesť ešte veľmi podnetné výsledky na poli lingvistiky, literatúry i štúdia kultúry.

Na záver iba zdanlivá maličkosť... Ako jedno z mála vedeckých podujatí v súčasnosti vo svete používal dva rokovacie jazyky: angličtinu a francúzštinu. Aj táto okolnosť kladne poznačila jeho práce (hoci niekomu by sa mohol zdať opak), pretože takmer všetci účastníci sa aspoň pokúsili o pár viet vo francúzštine, zatiaľ čo mnohí ďalší využívali paralelné prezentácie súbežne, jednu v angličtine a druhú vo francúzštine, alebo programovo hovorili vo francúzštine. Tým dostal kongres nový rozmer a stratil niečo z obvyklej uniformity, prinajmenej sa odlíšil od bežného a všade prevládajúceho úzu. Účastníci zo strednej a juhovýchodnej Európy túto okolnosť vítali z pochopiteľných dôvodov – ako dôkaz pre nich prirodzeného bi- a multilingvizmu. Nie je to bezvýznamná skutočnosť. Ak má porovnávacie štúdium splniť svoj účel, musí narábať s viacjazyčnými fenoménmi, nepracovať iba s prekladmi diel napríklad do angličtiny. Veľmi často dokonca aj disciplíny ako komparatistika obchádzali inojazyčný fenomén, ktorý sa študoval len na katedrách anglistiky, a nie v samostatných inojazyčných oddeleniach. Hoci sa môže zdať banálne až triviálne hovoriť o podobných zásadách, opak je pravdou a realita niekedy pôsobí tak, akoby sa dokonca aj prekladalo len z angličtiny do angličtiny (prípadne naopak). Významný obrat vidieť aj zo skutočnosti, že práve v komparatistike sa začína stavať ako podmienka bi- až multilingválna príprava. Na parížskom kongrese boli multijazyčnosť, rozdielnosť a multikulturalita reálne prítomné, nielen proklamované. Napokon takmer každý,

s kým sa človek v diskusiách stretol, po francúzsky hovoril. Takže stretnutie v Paríži upozornilo, že i na „veľmi“ svetových fórach možno diskutovať aj v iných jazykoch ako v angličtine. Akoby náhle už nestačilo multikulturalitu iba po anglicky proklamovať.

POZNÁMKY

- ¹ Z dôvodov rozsahu textu a pracovných, dočasných a neuvěřených znení rozhodli sme sa uvádzať preklady názvov pracovných stretnutí a prednesených príspevkov v poznámkach. Názvy kníh a uverejnených prác uvádzame v texte v originálnom znení i v preklade. Po súši alebo po mori: modely svetovej literatúry.
- ² Komparatistika ako kritický prístup.
- ³ Praktizovať slobodu neprotirečí zmyslu pre prax.
- ⁴ Program je dostupný na internete na adrese http://www.crlc.paris-sorbonne.fr/FR/Page_congres.php Celkový program aj s prípravnými materiálmi a témami možno nájsť na adrese <http://icla-ailec-2013.paris-sorbonne.fr/index.php?lang=en>. Účastníci mali k dispozícii program vytlačený v brožúre, ktorú vydala Univerzita Sorbonne v Paríži pod názvom kongresu *Le comparatisme comme approche critique?/Comparative Literature as a Critical Approach?*
- ⁵ Literatúra a vedy.
- ⁶ Neurobiologická teória estetického zážitku.
- ⁷ Teória a prax v porovnávacej literatúre.
- ⁸ (Koloniálny objav humanitných vied. Genealógia a kritika).
- ⁹ Vrcholy a pády, ktoré západné literárne pojmy zažili na svojej ceste na východ
- ¹⁰ V tomto prípade nie je podstatné, že uvedené pojmy sa chápu v translitológii a v komparatistike iným spôsobom, čím argumentuje pri pojme „domestication“ Lawrence Venuti. Je všeobecnou tendenciou a epistemologickou nutnosťou adoptovať „staré“ pojmy a prisudzovať im odlišný význam. Jediným problémom ostáva, že navzdory „novým“ interpretáciám si prisвоенé pojmy uchovávajú veľkú časť svojho pôvodného významu, veľké množstvo pôvodných konotácií, ktoré posúvajú ich význam iným smerom a falšujú aj ich nové úzy. Úvodzovky pri výrazoch nový a starý používam preto, lebo práve na XX. Kongrese AILC sa objavili explicitne už v názvoch seminára *Old theories: How and why?* (B. Maslov) alebo kongresovej sekcie *De nouvelles théories. Pourquoi et comment?/New Theories: How and why?*, čo svedčí o skutočnosti, že pojmy, prakticky vymazané z literárnej vedy sa znovu dostávajú do obehu a že výskum považuje za konštruktívne využiť aj podnety zo starších koncepcií a názorov a do istej miery ich prehodnocuje.
- ¹¹ Migrácia a literatúry v súčasnej Európe.
- ¹² Od experimentálneho realizmu k postrealizmu. Literatúra prechodu v oblasti stredo-východnej Európy.
- ¹³ Rozprávať teóriu.
- ¹⁴ Umenie nemyslieť.
- ¹⁵ Fikcia ako umenie nemyslenia?
- ¹⁶ Porovnávacia literatúra starších období: ciele, výsledky, metódy.
- ¹⁷ Staré teórie, ako a prečo?
- ¹⁸ Porovnávacia literatúra: len jedna z porovnávacích vied?
- ¹⁹ Porovnateľné a neporovnateľné v literatúre?
- ²⁰ Planetárna dysfória.
- ²¹ Nové teórie. Prečo a ako?
- ²² Porovnávacia literatúra a sanskritská teória literatúry. Od komparatívnej poetiky k výskumu emócií.
- ²³ Nárrody a ďalej: lingvistické areály, literárne kontinenty, globalizácia?
- ²⁴ Pojem „svetová literatúra“ alebo Svetová literatúra, globalizácia literatúry
- ²⁵ Porovnávacia literatúra/Svetová literatúra: prehodnotenie.
- ²⁶ Mierny relativizmus alebo ako porovnávať neporovnateľné.
- ²⁷ Komparatívna literatúra a veda o preklade.
- ²⁸ Geokritika, porovnávacia literatúra a čo ďalej.

²⁹ Imaginárne kartografie. Mapovanie básnickej imaginarity.

³⁰ Preklad medzi tvorbou a imitáciou.

³¹ Za binarizmom.

LITERATÚRA

http://www.crlc.paris-sorbonne.fr/FR/Page_congres.php

<http://icla-ailc-2013.paris-sorbonne.fr/index.php?lang=en>

Le comparatisme comme approche critique?/Comparative Literature as a Critical Approach?

Paris, Université Paris-Sorbonne 2013.

BASSNETT Susan: *Comparative literature. A critical Introduction*. New York, Wiley-Blackwell 1993.

BENJAMIN, Walter: *Iluminácie*. Bratislava, Kalligram 1999.

BERMAN, Antoine: *L'Age de la traduction. „La tâche du traducteur“ de Walter Benjamin. Un commentaire*. Paris, Presses Universitaires de Vincennes 2008.

BREMS, Elke, MEYLAERTS, Reine, DOORSLAER, van Luc: A discipline looking back and forward: An introduction. In *The Known Unknowns of Translation Studies, Target*, special issue, 2012, 24, 1, s. 1.

DOORSLAER, van Luc: Risking conceptual maps: Mapping as a keywords-related tool underlying the online Translation Studies Bibliography. In *Metalanguage of Translation, Target*, 2007, 19, 2. s.

English Lingua Franca *The Interpreter and Translator Trainer*, St. Jérôme, 2013: 2.

DAMROSH, David: *What is World Literature? Translation/Transnation Series*. New Jersey, Princeton University Press 2003.

DOMÍNGUEZ, César. 2011. Dionýz Ďurišin and the Systemic Theory of World Literature. In *Routledge Companion to World Literature*. Routledge, s. 99–107.

Histoire des traductions en langue française. XIXe siècle. Eds. J. Y. Masson, Y. Chevrel, Paris, Verdier 2012.

ĎURIŠIN, Dionýz: *Čo je svetová literatúra?* Bratislava, Obzor 1992.

History of the literary cultures of east central Europe: Junctures and disjunctures in the 19th and 20th century. M. Cornis-Pope, J. Neubauer eds., John Benjamins Publishing Company, 2004–2010.

VAJDOVÁ, Libuša: Comparative literature in an age of globalization. Ed. Haun Saussy, John Hopkins UP, Baltimore 2006 (Rec.) *World Literature Studies*, 2009, č. 1, s. 73–77.

IS COMPARATIVE LITERATURE DEAD? (NEW MEANING OF TRANSLATION IN COMPARATIVE LITERATURE STUDIES)

Comparative Literature Studies. Approaches Methods. Reconsideration. World literature. Globalisation. Mondialisation. Translation Studies. Migration. Binarism. Geocritical Studies. Not Thinking. Incomparability. Intranslatability.

The contribution is mapping the actual state of comparative literature and translation studies in the world, presented at XXth International Congress of ICLA/AILC in Paris, May 2013. Concerning the general orientation, the works on Congress were trying to reconsider previous traditions, e.g. „old“ theories, and to analyse the „new“ ones in order to evaluate their possibilities and advantages. The discussions were addressing also the tendency to enlarge literary criticism by the implication of hard sciences or, especially, those with cognitive respect like neurobiology, medicine, psychology e.i. In comparative literature studies an important role is played by translation studies. Translation is an efficient instrument not only to compare, but to study the literature in its large contextuality (literary, cultural, social, political etc.). The studies of translation as a part of cultural processes replace mechanical comparisons and prevent the use of binary perspective of vision of facts. The works of Congress have revealed general directions of the research highlighting a special feature – constantly growing tendency to use the negative formulated expressions.